

Bartucz Lajos
1885-1966

1966 június 4-re virradó éjszakán, életének 82. évében meghalt Bartucz Lajos, a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem Természettudományi Kar Embertani Intézetének nyugalmazott tanszékvezető egyetemi tanára. Halálát nehéz valóságnak elfogadni, amikor szinte utolsó napig dolgozott, alkotott, irányított és résztvett mindabban, ami a magyar antropológiát és annak szolgálatát jelentette. Több mint hat évtizeden át a tudományos igazságba vetett igaz meggyőződéssel, páratlan akaraterővel váltotta valóra emberi és tudományos életművét.

Az emberi mértékkel teljesnek és egésznek tekinthető életművet akkor lehet igazán jelentőségében felmérni, ha életpályáját kronológikusan, folyamatában követhetjük végig.

1885 április 1-én Szegvárott született. Középiskolai tanulmányainak végeztével 1904-ben iratkozott be a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészeti Karára. Az elsőéves hallgató érdeklődéssel fordul az embertan felé és az európai hírvű Török Aurél professzor vezetésével kezdi meg antropológiai tanulmányait. Első szárnypróbálgatásként már 1905-ben embertani közleménye jelenik meg. 1909-ben „summa cum laude” eredménnyel tett bölcsészdoktori szigorlatot. Doktori disszertációja a csontos orr négy fő vonalmérete törvényszerűségének és korrelációjának vizsgálatát tárgyalja 3000 koponya alapján. Ebben az időben már az Egyetemi Embertani Intézet tanársegédje.

A tudományos kutatás alapjainak megszerzése után érdeklődése az ethnikai embertan irányába fordul és szakmai munkásságának első zárt egységét az 1909–1914 évek jelzik. Ekkor végzi a matyóföldi, az Arad megyei, a Balaton környéki és a göcseji-hetési ethnikai embertani vizsgálatait. Az „Arad megye népének antropológiai vázlatja” című monográfiája a téma kidolgozását tekintve a magyar embertani irodalom egyik legjelentősebb alkotása. 1914-ben, a budapesti Tudományegyetem Bartucz Lajost magántanárrá habilitálja és ugyanakkor nevezik ki az Egyetemi Embertani Intézet adjunktusának. Török Aurél 1912-ben bekövetkezett halála után az elárvult tanszéken a tudományos kutató munka mellett foglalkozik az intézeti gyűjteménnyel és a gyakorlati oktatással, ilyformában biztosítva az intézet működésének folytonosságát. Az első világháború után, a Tanácsköztársaság idején, a haladó szemléletű kutató állásfoglalásával egyértelműen a nép ügye mellé áll. Ekkor kapott megbízást az önálló Antropológiai Múzeum megszervezésére. A huszas évek elején, állásfoglalása miatt, az intézeti munka lehetőségeitől megfosztva,

nappal termelőmunkát végezve, éjszakáit feláldozva folytatta kutatómunkáját. A mellőzés éveiben is hűen megtartotta a doktori esküben vállalt kötelezettséget, — a tudomány szolgálatát.

1923-ban Jankó János örökébe lépve, a Magyar Nemzeti Múzeum — Néprajzi Múzeum Embertani Gyűjteményéhez nevezik ki. Munkásságának újabb iránya bontakozik ki: a történeti embertan. Felmérve a feladatokat és az adottságokat hallatlan energiával a tudományos értékű Embertani Gyűjtemény megteremtését tűzi ki célul. A legnagyobb nehézségek között indítja meg az „Antropológiai Füzetek”-et, a további rendszeres publikálás orgánumát. Tudományos munkásságának legjelentősebb, zárt egységet alkotó szakaszát jelzi az 1923—1940 közötti időszak. A Magyar Nemzeti Múzeum és a vidéki múzeumok régészeivel, szakembereivel az antropológia és a régészet aktív kapcsolatát megteremtve, rövid időn belül európai jelentőségű gyűjteményt hozott létre. Fáradhatatlanul szervez, résztvesz ásatásokon és megkezdi a rendszeres történeti embertani tanulmányok közreadását. Módszeres vizsgálatait, kitűnő morfológiai megfigyelései és taxonómiai értékelései alapján, kitűnő stílusban megírt tanulmányai jelennek meg a magyarországi germánkori, avarkori, honfoglaláskori és kora-Árpádkori temetők népességeiről. Kiemelkedő e téren végzett munkásságában, hogy a magyar őstörténet kutatásában már az ethnogenezis gondolatát, a komplex kutatások szükségességét hangoztatja. Ebben az időszakban éri az a megtiszteltetés is, hogy a Bükk hegység Subalyuk barlangjában feltárt ó-würmi, késő mousterien rétegből származó két, Palaeanthropus formakörbe tartozó lelet vizsgálatával bízzák meg. 1938-ban megjelent monográfiája (túl azon, hogy a gyermekkoponya nehéz, fáradságos és szakmai szempontból kitűnő rekonstrukcióját maga végezte) a taxonómiai értékelést és a phylogenetikai hely meghatározását tekintve a nemzetközi szakirodalomban ma is időálló.

A múzeumi belső munka, a tudományos értékelő munka mellett 1932-től kezdve a budapesti Tudományegyetem Embertani Intézetének megbízott előadójaként nagy odaadással foglalkozik a fiatal generáció nevelésével. Tanácsai, útmutatásai alapján indulnak el ekkor azok a kutatók, akik napjainkban az általa kezdetett kutatásokat folytatják. 1936-ban a Néprajzi Múzeum igazgatójává nevezik ki és e minőségben is példamutató szervező, irányító munkát fejt ki. Munkásságának elismeréséül előbb a Magyar Néprajzi Társaság főtitkári teendőit, majd az ügyvezető elnöki tisztelet látja el. Munkásságát nemcsak itthon, hanem külföldön is nagy figyelemmel kísérik. Számos külföldi antropológiai konferencián, kongresszuson képviseli a magyar antropológiát. A bécsi Naturhistorisches Museum meghívására magyar antropológiai kiállítást rendez 1937-ben, amely nemzetközileg nagy sikert szerez számára. Az 1930-as évek végén a budapesti Tudományegyetem Magyarástudományi Intézetének keretében sok fiatal magyar kutatónak teremt anyagi feltételt ahhoz, hogy módszeres antropológiai, néprajzi, nyelvészeti kutatást kezdhessen.

Kiemelten kell megemlékeznünk a magyar jakobinusokról, az Apafiak, II. Rákóczi Ferenc, Katona József és legutóbb Semmelweis Ignác exhumálási és személyazonosító munkáiról, tanulmányairól. A nemzeti hagyományokat őrző tudós munkája ötvöződik az alapos antropológiai elemzéssel ezekben a cikkekben.

Alkotó munkásságának csúcsát 1939-ben 1940-ben éri el, amikor szintézist alkotva jelenik meg, előbb a „Magyar ember”, majd a „Fajkérdés-fajkutatás” című munkája. Az előbbi munkája azért is nagyjelentőségű, mert az

akkori idők tudománytalan fajbiológiai irányzatával szemben a tudományos igazságnak megfelelően az emberfajták egyenértékűsége mellett foglalt állást.

A második világháborút követően jelentős feladatot vállalt a tudományos és egyetemi oktatás újjászervezésében. 1950—1959 években a szegedi Tudományegyetem Embertani Tanszéke mellett a budapesti Tudományegyetem Embertani Tanszékén megbízott előadóként két intézet vezetésének fáradságát vállalva oktat, nevel, egyetemi jegyzeteket ad ki. 1959-ben az addig be nem töltött budapesti tanszékre nevezik ki egyetemi tanárnak.

1952-ben aktívan vesz részt a Magyar Biológiai Társaság megszervezésében és azon belül az Embertani Szakosztály megalakításában. Haláláig az Embertani Szakosztály elnöke. 1966 január 31-én az Embertani Szakosztály 100. ülésén tartott utoljára előadást. Számot vetett az eddig végzett munkával s jövőbe mutatóan, szinte végrendelkezésszerűen fejtette ki azokat a feladatokat, amelyeket a már megizmosodó embertani kutatásoknak követnie kell.

A Magyar Biológiai Társaság 1966 évi közgyűlésén Bartucz professzort a Társaság tiszteleti tagjává választotta.

Az életpálya rövid összefoglalása megpróbálja érzékeltetni azt a veszteséget, amelyet Bartucz Lajos halála a magyar tudománynak és elsősorban a magyar antropológiának jelent. Ma még túl közelről látjuk Bartucz Lajos tudományos munkásságát, de a gazdag életmű hatalmasan emelkedik elénk. Bizonyosak vagyunk abban, hogy azok az értékek, amelyeket fáradhatatlan szorgalommal gyűjtött, alkotott, maradandó értéket képviselnek a jövőben.

DR. NEMESKÉRI JÁNOS

a MTA Antropológiai Témabizottságának vezetője

*

Dr. Bartucz Lajos professzor szakirodalmi munkásságának jegyzékét az *Anthropologiai Közlemények* IX. évfolyamának (1965) 1. számában (21—27. oldal) adtuk közre. Az azóta megjelent művei a következők:

- 1965 — Anthropologiai és személyazonossági vizsgálatok Semmelweis Ignác csontvázán. — Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei, 37. 57—111.
— Semmelweis négyszeri exhumálása. — Természettudományi Közöny, 9. 546—550.
1966 — A praehistorikus trepanáció és orvostörténeti vonatkozású sírletelek. — Palaeopathologia III — Budapest, Medicina kiadó. 612 old.

